

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 20 Volume: 5 Issue: 20

Kış 2012 Winter 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ULUSLARARASI GÖÇ VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM

“INTERNATIONAL MIGRATION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION”

Zeynep AKSOY*

Özet

İnsanın kentler, bölgeler, ülkeler arasındaki bireysel ya da kitlesel hareketi tarihten günümüze kadar hala sürmektedir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik düzenin uluslararası boyutta kazandığı yaygınlık, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler insanların da ülkeler arasındaki hareketini ve göç olarak adlandırılan uzun süreli yerleşmelerini artırmış durumdadır. Günümüzde uluslararası göçün sahip olduğu boyut sayesinde, farklı kültürlerde yetişen daha fazla oranda insan karşılaşmakta, birlikte çalışmakta ve yaşamaktadır. Uluslararası göç, çok farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimi ile ortaya çıkan kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan kültürlerarası iletişim disiplininin öneminin arttığı görülmektedir. Bu çalışmada uluslararası göç olgusuna kültürlerarası iletişimin ortaya koyduğu kavramlar çerçevesinde yaklaşmakta ve kültürlerarası iletişimin rolü incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kültür Şoku, Kültürel Uyum, Kültürlerarası İletişim Yeterliği.

Abstract

Movement of the people, either individually or massive, between cities, regions and countries still continue from history to today. Since the economic system has become internationally widespread through globalization, improvement of communication and transportation technologies have increased the movements of people between countries and long-term settlements as called migration. Today, through the size that international migration has gained, more people who have been raised in different cultures are getting, working and living together. The international migration brings cultural adaption problems which occurs together with interaction of people from different cultures. In this regard, it is seen that the importance of the intercultural communication discipline has improved. In this study, it is approached to the international migration phenomenon with the concepts of intercultural communication, and the role of intercultural communication is analyzed.

Key Words: Migration, Culture Shock, Cultural Adaptation, Intercultural Communication Competence.

GİRİŞ

İnsanoğlu, toprağı işlemeyi keşfetmesiyle beraber göçebe düzenden yerleşik hayata geçmeye başlamıştır. Ancak tarih boyunca insanların farklı yöreler, bölgeler, ülkeler arasındaki hareketi farklı etkenler ile devam etmiş ve halen de etmektedir. Göç olgusu, insanın daha iyi bir

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

hayat sürdürme mücadelesinde önemli bir yere sahiptir. Ekonomik, toplumsal ya da siyasal nedenlerden kaynaklanan göç olayları zorunlu veya gönüllü bir biçimde, ülke sınırları içinde ya da farklı ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Bugün artık küreselleşen dünya düzeninde göç olgusunun önemi daha da artmış bulunmaktadır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, insanların, kurumların, malların, hizmetlerin ve sermayenin ülkelerin sınırlarını aşacak biçimde dolaşımına olanak sağlamaktadır. Bu durum sadece az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru değil, gelişmiş ülkelerden diğer ülkelere doğru da göçün oluşmasına neden olmaktadır. Küreselleşme, uluslararası göçün farklı yönleri doğru gelişmesi üzerinde kaçınılmaz bir etkiye sahip durumdadır. Dolayısıyla günümüzde uluslararası göçün pek çok ülke için önemli bir olgu haline geldiği görülmektedir. Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen göç olayları farklı kültürlerin karşılaşmasına neden olmakta ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamlarını sürdürme zorunluluğu uyum ve çatışmaya dair önemli sorunlar gündeme getirmektedir. Bu sorunlar kültürlerarası iletişimin önündeki engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel farklılıklardan kaynaklanan uyum sorunları, iletişim engelleri ve bu engelleri aşma yolları bugün pek çok toplumun öncelikli konularından biri durumundadır.

Uluslararası göç olgusunun ortaya çıkardığı en önemli sorunların başında farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamları, farklılıklarla baş etmeleri ve iletişim engellerini aşmaları gelmektedir. Uluslararası göçün küreselleşme doğrultusunda kazandığı bugünkü boyutu kültürlerarası iletişim konusunun önemini artırmaktadır. Kuramsal bir analiz niteliği taşıyan bu çalışmanın amacı uluslararası göç olaylarına iletişim biliminin ortaya koyduğu kavramlar ile yaklaşım sağlamak ve uluslararası göç hareketlerinden kaynaklanan sorunların çözümünde kültürlerarası iletişimin artan rolünü ve önemini ele almaktadır.

Uluslararası Göç ve Nedenleri

İnsanın farklı coğrafyalar arasındaki hareketi bireysel ya da küçük topluluklar halinde olabildiği gibi, özellikle savaş durumlarında kitlesel düzeyde de olabilmektedir. Göç, kısaca, ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2001: 59). Ancak göç olgusunu sadece yer değiştirme eylemi ile sınırlandırmamak gerekir. Daha kapsamlı bir tanıma göre göç, çalışmak ve kendine daha iyi yaşama olanakları bulmak umuduyla, insanların oturdukları yeri bırakıp başka yörelere giderek orada kesin ya da geçici olarak yerleşmeleridir (Öngör, 1980). Akkayan da göç kavramını, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere başka bir yerleşim birimine yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı olarak tanımlamaktadır (Akkayan 1979: 21). Bu tanımlar, göç olgusunu yer değiştirmekten öteye taşıyan bir unsur olarak 'yerleşme' eylemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla göç insanların belirli bir süreyi veya tüm yaşamlarını geçirmek için farklı bir yörede yerleşmelerini kapsamaktadır.

Göç hareketleri gönüllü veya zorunlu bir biçimde meydana gelmektedir. Tarihe bakıldığında kitlesel göç hareketlerinin çoğunlukla belirli bir zorunluluktan kaynaklandığı görülmektedir. Tarihteki ilk büyük kitlesel göç olayı, 4. yüzyıl ortalarında Çin devletinin egemenliğinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hun'ların Karadeniz'in kuzeyine yerleşmesi sonucunda, buradan kaçan Cermen kavimlerinin yıllar boyunca Avrupa Kıtasını istila etmesi olarak kendisini gösteren ve bugünkü Avrupa devletlerinin temelini attığı kabul edilen Kavimler Göçü'dür (Kınık, 2010). Farklı bölgeler arasında gerçekleşen kitlesel göçler yeni kentlerin ve ülkelerin kurulmasına neden olmuştur. Kıtalar arası göç olayları Amerika kıtasının keşfi ile deniz aşırı bir boyut kazanmıştır. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan büyük bir insan kitlesi, yeni bir hayat umuduyla okyanus ötesinde keşfedilen Amerika kıtasına göç etmiş ve yerleşmiştir. Bu göç hareketlerinin temelinde ekonomik etkenler itici güç olmuş; yeni kıtadaki geniş topraklarda tarım yapma olanağı ve deniz aşırı ticaretin artışı insanların kitleler halinde buraya yerleşmelerine neden olmuştur. 15. ve 18. yüzyıllar arasında Afrika'dan 15 milyon insan köle olarak çalıştırılmak üzere Amerika kıtasına taşınmış; 19. yüzyılda milyonlarca insan Çin ve Hindistan'dan Amerika ve Avrupa'ya sözleşmeli işçi olarak gönderilmiş; 20. yüzyılda meydana gelen iki büyük dünya savaşı milyonlarca insanı yurdundan etmiştir (Giddens, 2010: 522). İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden ayağa kalkmaya çalışan Avrupa ülkeleri, işgücü

gereksinimini karşılamak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden göç kabul etmeye başlamıştır. Bu ülkelerin başında gelen Almanya, 1954 yılından 1970'lere kadar Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerden insan gücü alımı gerçekleştirmiştir. Ekonomik etkenlerle oluşan bu göç ilişkisini daha çok insanların arzularına bağlı olarak geliştiği için gönüllülük çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Göç olgusunun en önemli boyutu doğal olarak mekansal ilişkide karşımıza çıkmaktadır. Göç, gönüllü veya zorunlu, kısa ya da uzun dönemli olsun, bireylerin yaşamını toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak etkileyen başlıca unsur, yaşanılan mekanın değiştirilmesidir. Bu mekan değişimi yakın ya da uzak mesafeli olabilmekte; kat edilen idari ve siyasi sınırlar göç olgusuna farklı anlamlar yükleyebilmektedir (Mutluer, 2003: 10). Göç olayları, aynı ülke içinde gerçekleşmesi durumunda 'iç göç'; farklı ülkeler arasında gerçekleşmesi durumunda ise 'dış göç', bir başka deyişle 'uluslararası göç' olarak ifade edilmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun büyük çoğunluğu doğduğu ülkede yaşamakla birlikte, yaşamlarının bir bölümünü çalışmak, eğitim görmek ve hatta emekliliğini geçirmek için farklı bir ülkede yerleşenlerin sayısı hızla artmaktadır. Bugün 6,8 milyar olan dünya nüfusunun 200 milyonu (%3) doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamını sürdürmekte olup, gelişmiş ülke nüfuslarındaki göçmen payı 1970 ile 2000 yılları arasında ikiye katlanmış durumdadır (McCann vd., 2010: 362). Küreselleşme olgusu, uluslararası göçün hem az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler açısından artan oranda öneme sahip olmasına yol açmaktadır. Bunun başlıca nedeni uluslararası göçün büyük bölümünü işgücü akışının oluşturmasıdır. Ülkeler arasındaki gerek iş ilişkileri gerekse ekonomik farklılıklar işgücünün yasal ya da yasadışı hareketini artırmaktadır.

Uluslararası göçün dinamiklerine yönelik belirgin görüş, insanların daha yüksek gelir elde etmek ve daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak için az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere göç ettikleri gerçeğine dayanmaktadır (İçduygu, 2009: 2). Uluslararası göç olayları bugüne kadar genellikle, az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere olan hareketler bağlamında incelenmektedir. Ancak bu gerçeklik günümüzde değişime uğramış durumdadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetlerini dünyanın farklı bölgelerinde yaygınlaştırmaları ile birlikte bu ülkelerden az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerde doğru da göç söz konusu olmaktadır. Genel olarak uluslararası göç, altı kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar; 1) sürekli yerleşenler; 2) süreli sözleşmeli işçiler; 3) süreli profesyonel çalışanlar; 4) gizli veya yasadışı çalışanlar; 5) sığınmacılar; ve 6) mültecilerdir (de Tapia, 2002: 17). Birleşmiş Milletlere göre uluslararası göçten bahsedebilmek için; ülkesinden ayrılarak başka bir ülkede yaşamayı planlayan kişinin bu işlemi, bir yıldan daha fazla süre ile gerçekleştirmiş olması gerçeği aranmaktadır (Gençler, 2004: 174). İnsanları, doğdukları ve yaşadıkları ülkeyi değiştirmeye iten pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

İklim kaynaklı göç

İnsanların iklim koşullarından ve doğa olaylarından kaynaklanan göç hareketleridir. Kuraklık, kıtlık, doğal afet gibi olaylar insanların yer değiştirmesinde önemli bir itici güç oluşturmaktadır.

Ekonomik kaynaklı göç

İnsanların iş, gelir ve buna bağlı olarak daha iyi bir yaşam arzusundan kaynaklanan göç olaylarıdır. Çağdaş dünyada bölgeler ve ülkeler arasındaki göç hareketlerinin en önemli etmenini ekonomik koşullar oluşturmaktadır.

Siyasal kaynaklı göç

Ülkeler arasındaki siyasal rejim farklılıkları, savaş, terör, siyasal baskı gibi yaşamı tehdit eden olayların yol açtığı göçlerdir. Bu göçler ülkeler arasında olabildiği gibi, bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden de kaynaklanabilmektedir.

Eğitim kaynaklı göç

İnsanların eğitim amacıyla belirli bir süre için gerçekleştirdikleri göç olayıdır. Eğitim süresinin tamamlanmasıyla geriye göç yapılabildiği gibi eğitim alınan ülkede çalışma hayatının sürdürülmesi amacıyla yerleşik olarak kalınmaya devam edilmesi de söz konusu olabilmektedir.

Beyin göçü

Az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin iyi eğitim görmüş, nitelikli, alanında uzmanlaşmış bireylerinin daha iyi çalışma koşullarına, daha uygun bir statüye ve daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmak amacıyla gelişmiş ülkelere yerleşmeleridir. Beyin göçü, eğitim kaynaklı göçün devamı niteliğinde gerçekleşebildiği gibi; sınırlı kaynakları ile uzun sürede yetiştirdiği kalifiye insan gücünü gelişmiş ülkelere kaybetme şeklinde de gerçekleşebilmektedir.

Emekli göçü

Diğer göç türlerinden farklı dinamikler ve motivasyonlar içeren uluslararası emekli göçü; ağırlıklı olarak zengin Kuzey Amerika ve Kuzey Avrupalıların, ülkelerinde emekli olduktan sonra yaşamlarının geri kalanını geçirmek için Güney Amerika (Florida) ya da Güney Avrupa (Akdeniz) sahillerine olan göçünü ifade etmektedir (Balkır vd., 2008: 8). Öncelikle tatil amacı ile gidilen sıcak iklimli yerler emekli olunduktan sonra yaşama amacıyla seçilmektedir.

Göç çalışmaları içinde uluslararası göçün nedenlerine yönelik olarak çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bugünkü çalışmalar çağdaş göç süreçlerinin tek bir kurama bağlanamayacağını, tek bir disiplinin bakış açısıyla açıklanamayacağını kabul etmektedir (Massey vd., 1993: 432). Küreselleşme, ülkeler arasındaki göç ilişkisinin farklı boyutlardan değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Uluslararası göçe ilişkin geliştirilen başlıca kuramlara aşağıda kısaca yer verilmektedir.

İtme-Çekme Kuramı

Everett Lee'nin 1966 tarihli *A Theory of Migration* adlı makalesinde ortaya koyduğu itme-çekme kuramına göre göçün oluşmasına neden olan etmenler 4 başlık altında toplanmaktadır. Bunlar: 1) yaşanılan yerle ilgili etmenler, 2) gidilmesi düşünülen yerle ilgili etmenler, 3) engeller, 4) bireysel etmenlerdir (Çağlayan, 2006: 6). Kurama göre hem yaşanılan yerin hem de gidilecek yerin itici ve çekici unsurları bulunmaktadır. Bireysel koşulların etkisiyle, bu unsurlar arasında seçim yapılması göç kararında etkili olmaktadır. Bu kurama göre, endüstrileşmiş ve gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin göçmen işçilere çekici geldiği ve bu olgunun kendi ekonomik durumlarını geliştirmek amacıyla yönelik olduğu kabul edilmektedir (Şahin, 2001: 59). İtme çekme kuramında, refah düzeyi yüksek, endüstrileşmiş ülkelerin; kendi ülkelerinde iş bulamayan ya da çok düşük ücretlerle sosyal güvenlikten yoksun olarak çalışan işçilere çekici geldiği savı kabul edilmektedir. İşgücü göçü açısından bakıldığında, yaşanılan ülkenin çalışma koşulları itici etmenleri, göç edilecek ülkenin vaat ettiği çalışma koşulları çekici etmenleri oluşturmaktadır.

Merkez-Çevre Kuramı

Immanuel Wallerstein'in 1974 tarihli *The Modern World System* adlı eserine dayanan kuramın savunucuları, uluslararası göçün kökenini 16. yüzyıldan itibaren gelişen ve yayılan dünya pazarının yapısına bağlamaktadır (Massey vd., 1993: 444). Dünya sistemleri kuramı olarak da adlandırılan bu kuram, göç olgusunu sosyalist bakış açısı ile irdelemekte, göç sürecini sömürgecilik ile ilişkilendirmektedir (Mutluer, 2003: 20). Dünya büyük bir pazar olarak düşünüldüğünde, 16. yüzyılda hakim olan sömürgeci düzen bugün de bir anlamda devam etmektedir. Küreselleşme sürecinde gelişmiş ülkeler teknoloji, üretim, hammadde, sermaye ve emeğin denetimine ilişkin üstünlük sağlamaktadır. İşgücünün, bunun bir sonucu olarak çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru yer değiştirdiği ileri sürülmektedir.

Göç Sistemleri Kuramı

Uluslararası ilişkiler kapsamında, ekonomik ve siyasal temelli olarak geliştirilmiş kuramsal bir çerçevedir (Çağlayan, 2006: 16). Bu kurama göre, belirli nedenlerle tarihsel bir bağı ya da ilişkisi bulunan iki ya da daha fazla ülke arasında, göçmen protokolleri ile bir göç sistemi oluşturulmaktadır. Kuramdaki önemli nokta, söz konusu ülkeler arasında göç ilişkisinden önce, ekonomik, siyasal ya da askeri bir bağın bulunmuş olmasıdır. Bu anlamda, Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olarak yer almış olan Almanya ile Türkiye arasında sonradan kurulan göç sistemi bu kuram çerçevesinde değerlendirilebilir.

İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Bu kuram göç olaylarını sadece nedensellik ilişkisi ile değil aynı zamanda göçmenler arasındaki iletişim açısından da değerlendirmektedir. Belirli bir ülkeye göç etmiş olup yerleşenler ile göç etmeyi düşünen ya da yeni göç eden kişiler arasında bir iletişim ve ilişki söz konusu olmaktadır. İlişkiler ağına akrabalar, hemşehriler ya da dostlar dayanışma içine girmekte, bu dayanışma göçü özendirilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Mutluer, 2003: 21). Bu ağlar aynı zamanda yer değiştirmeden kaynaklanan maliyet ve riskleri azalttıkları için uluslararası göç olasılığını artırmaktadır (Massey vd., 2003: 448). Özellikle ekonomik kaynaklı göçlerde ve bugün yoğun olarak üzerinde durulan emekli göçünde ilişkiler ağının payının olduğunu söylemek mümkündür.

Küreselleşme olgusunun günümüzde uluslararası göç hareketlerini hızlandırdığı bilinmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasal olarak genellenen göç nedenleri, az gelişmiş toplumların üyesi bireylerin gelişmiş refah ülkelerine doğru olan göç hareketlerinde doğal olarak daha fazla etkili olmaktadır. Ancak 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde küreselleşme pek çok alanda daha fazla hissedilmeye, iletişim ve ulaşım ağları ile insanlar daha fazla hareketlilik alanı kazanmaya başlamıştır. Bu durum gelişmiş ülkelerde yaşayan bireylerin de farklı etmenlerle göç etmelerine ve değişik iklim ve kültürlere sahip ülkelere yerleşmelerine olanak sağlamaktadır. İnsanların ülkeler arasındaki yerleşme amaçlı hareketi dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'nin gündeminde de daima yerini korumaktadır. Önceleri daha çok doğudan batıya doğru olarak gelişen göçler bugün artık farklı yönler içermektedir. Bu bağlamda, uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim ilişkisine geçmeden önce, Türkiye'nin uluslararası göç haritasındaki yerine değinmenin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye Örneğinde Uluslararası Göç Hareketleri

Türkiye gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta çeşitli göç olaylarının merkezi olan ülkelerden biri durumundadır. Ulusal boyutta göç hareketleri, 1980'lerden sonra artan terör olaylarının etkisiyle doğudan batıya doğru; uluslararası boyutta ise en önemli göç hareketi 1950'li ve 60'lı yıllarda Almanya'nın işgücü açığını karşılamak üzere, yine doğudan batıya doğru gerçekleşmiştir. 1950'lerden sonra başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine doğru kitlesel göç hareketi yaşayan Türkiye'nin, bugün nüfusunun % 6'sı (İçduygu, 2009: 3) dünyanın farklı ülkelerinde yerleşmiş bulunmaktadır. Ancak 1990'lardan itibaren küreselleşmenin hızlanması, iletişim ve ulaşım alanında yaşanan ilerlemeler ile turizm sektörünün gelişmesi sayesinde Türkiye'nin de Batı ülkelerinden göç almaya başladığı görülmektedir. Bu ülkelerin başında Almanya, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkeleri gelmektedir. Küreselleşme ve turizm hizmetlerine yapılan yatırımların bu olguda önemli bir payı bulunduğu şüphe götürmez bir gerçekliktir. Turizm sektörünün gelişmesi ile Türkiye, Batı Avrupalıların Akdeniz ülkeleri arasındaki tercihlerinde yer almaya başlamıştır. Önceleri turizm amacıyla Ege ve Akdeniz kıyılarında yer alan tatil yörelerine gelen Batı Avrupalıların zamanla buralara yerleştikleri bilinmektedir. Bugüne kadar yoğun olarak Batıya göç veren bir ülke konumundaki Türkiye, son yıllarda Batı'dan da göç alan bir ülke durumuna gelmiştir. Diğer taraftan Doğu Akdeniz havzasında, uluslararası göç rejimleri içinde Avrupa'nın ana giriş kapısı ve Asya, Afrika ve Orta Doğu göçmenlerinin çıkış yeri olması açısından öncelikli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye, kendi vatandaşlarının başka ülkelere yerleşmesi ve yabancı ülkelere göç kabul etmesi dışında bir de transit ülke olma özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan yasal göçlerin yanı sıra yasadışı göç sorunları ile de karşılaşmaktadır.

Cumhuriyetin ilk döneminde (1923-1950) Türkiye, gayrimüslim nüfusun dışı göçüne paralel olarak komşu ülkelerde yaşayan Müslüman ve Türk nüfusun içe göçüne sahne olmuştur. Uluslararası göç olayları 1960'lara kadar etnik ve din temelli nüfus hareketleri olarak kendisini göstermiştir. 1960 sonrasında ise işgücü göçü ağırlık kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanma sürecine giren Batı Avrupa ülkeleri endüstriyel gelişimi artırarak sürdürmek için gereken işgücü açığını Türkiye gibi ülkelerden karşılama yoluna gitmişlerdir. Almanya ile Türkiye arasında gerçekleşen anlaşma ile 1961 yılında Türkiye'den, bir süre çalışıp geri dönecek 'konuk' işçi alınmaya başlanmış, ancak zamanla konuk işçilik, gelenlerin ailelerini, akrabalarını getirmeleri, yerleşip uzun süreli oturma izni ve vatandaşlık almaları ile süreklilik kazanmış ve göç 1970'lere kadar yoğun olarak devam etmiştir (Öymen, 2011). 1980'lerden sonra Türkiye'nin göç trafiği çok yönlü olarak sürmüştür. 1980'deki askeri darbeden sonra Avrupa'ya önemli miktarda siyasi sığınmacı olarak göç olayları yaşanmıştır ki, bu oran 1981-2005 yılları arasındaki göç eden nüfusun beşte ikisini oluşturmaktadır (Korfalı vd., 2010: 25). Bugün de Avrupa, Türkiye'nin göç gönderdiği başlıca kıta olmaya devam etmektedir. 2000'li yıllar itibarıyla Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşı sayısının, 2 milyonu Almanya'da olmak üzere yaklaşık 2,7 milyon olduğu belirtilmektedir (Korfalı vd., 2010: 22). Diğer taraftan, İran-Irak savaşının etkisi ile Orta Doğu'dan, Afrika'dan ve Balkan ülkelerinden Türkiye'ye göçler yaşanmış; ülke sürekli ve transit göçün önemli bir merkezi haline gelmiştir.

Türkiye bugün hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumundadır. Geniş kara ve deniz sınırları ülkeyi sadece ekonomik nedenlerle göç edenler için değil mülteciler ve yasadışı göçmenler için de hedef haline getirmekte; hem bir göç köprüsü hem de bir varış noktası olmaktadır (Südaş ve Mutluer, 2008: 52). Son yıllarda ekonomik ve siyasal olarak görece istikrarlı bir konum elde eden Türkiye, çevre ülkelerden gerek ekonomik gerekse siyasal kaynaklı göçlere maruz kalmaktadır. Bu göçmen gruplarına, 1990'larla birlikte küreselleşmenin hızlanması, iletişim ve ulaşım alanında yaşanan ilerlemeler ile yeni ve farklı bir kitle eklenmiş durumdadır. Turizm sektörünün gelişmesi sayesinde artık Türkiye'nin gelişmiş Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinden de göç almaya başladığı görülmektedir. Bu ülkelerin başında özellikle Almanya gelmektedir. Türkiye ve Almanya arasındaki göç ilişkisi yeni bir düzlemde kendini göstermektedir. Son yıllarda Türkiye'yi hedef alan göç dalgaları içinde, artan oranda emekli göçü göze çarpmaktadır. Antalya, Bodrum, Didim, Marmaris gibi turizm yöreleri önemli sayıda Avrupalı emekliye ev sahipliği yapmaktadır. Sadece Alanya'da çoğunluğunu Almanların oluşturduğu 6000 civarı Avrupalının yaşamakta olduğu kaydedilmektedir (İçduygu, 2009: 8). Önceleri turizm amacıyla Ege ve Akdeniz sahillerine gelen Avrupalıların bu bölgelerdeki kasabalara yerleştikleri ve bugün belli yörelerde yoğun bir Avrupalı nüfusunun bulunduğu bilinmektedir.

Türkiye'nin Batı Avrupa ile olan göç ilişkisinin, emekli göçünün etkisiyle farklı bir boyut kazanmasının, turizm sektörünün büyümesi ve Ege-Akdeniz sahillerinin uluslararası arenada gözde turizm merkezleri haline gelmesi ile doğrudan ilgisi vardır. Turizm sektörünün yanı sıra, Avrupa Birliği'ne uyum süreci içinde yabancıların mülk edinmesine dair gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin de bu göç hareketlerinde önemli bir payının olduğu belirtilmektedir (Südaş ve Mutluer, 2008: 54). Kitlesele turizm organizasyonları ile başta Almanlar olmak üzere bu yörelere gelen Avrupalılar gerek kendi ülkelerinde yaşayamadıkları iklimin etkisiyle, gerekse zaman içinde ülkeyi ve insanını daha yakından tanıma fırsatı edinerek bu bölgelerde sürekli olarak yerleşmeyi seçmektedirler.

Türkiye ile Avrupa arasındaki çok yönlü ilişkiler göçlerin etkisiyle güçlü bir biçimde sürmektedir. Birbirinden farklı bu iki kültür birlikte yaşamının ve kültürlerarası engelleri aşmanın yollarını aramaya devam etmektedir. Karşılıklı olarak süren uluslararası göç hareketleri kültürlerarası iletişimin önemini artırmaktadır.

Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim

Uluslararası göç ile dil, din, gelenek, kültür vb. pek çok açıdan birbirinden tümüyle farklı geçmişlere sahip bireyler aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır. Bu

durum çok çeşitli iletişim ve uyum sorunlarını beraberinde getirmekte; zamanla çözümü zorlaşan sorunlar ortaya çıkarmakta, hatta ülkelerin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel dengelerini bozmaktadır (Akkayan, 1976: 21). Bu bağlamda, küreselleşmeye paralel olarak uluslararası göçün giderek arttığı günümüz dünyası için kültürlerarası iletişim alanı daha fazla önem kazanmaktadır.

Tylor, kültürü, “insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, töre ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütün” olarak tanımlamaktadır (Duverger, ty.: 74). Kültür, insanların belirli bir toplum içinde öğrendikleri, paylaştıkları ve anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olarak ifade edilebilir. Anlam inşası pek çok etkinliği kapsamaktadır ve bu etkinlikler kültürün genel olarak ikiye ayrılan boyutlarını oluşturmaktadır. Bunlardan birincisi, teknoloji, üretim araçları, ekonomik-finansal-sosyal altyapı, sanat vb. gibi unsurları içeren maddi kültür; ikincisi ise dil, din, ahlak anlayışı, değer yargıları, adet ve gelenekleri içeren manevi kültürdür. Aslında kültür kavramı ile işaret edilen genellikle manevi kültür olmaktadır. Manevi kültür bir topluluğu, halkı ya da milleti diğerinden ayıran gelenekler, kolektif davranışlar, toplumsal kurallar, değer yargıları ve zihniyettir. Bu bağlamda kültürlerarası iletişimin konusunu daha çok manevi kültür oluşturmaktadır.

Kültürlerarası iletişim, farklı kültürlere mensup insanlar arasında etkileşim ve anlam aktarımları, yabancıların algılanması, açıklanması ve kültürel farklılıkların gözetilmesi gibi konuları inceleyen disiplinler arası bir bilim dalıdır (Kartarı, 2001: 22). Günümüzde hemen her alanda etkisi hissedilen küreselleşme olgusu uluslararası göç olaylarını doğal olarak artırmakta ve farklı kültürden insanların karşılaşmalarını sıklaştırmaktadır. İletişim ve ulaşım teknolojileri, dünyanın her noktasını erişilebilir kılmaktadır. Çok uluslu işletmelerin artan faaliyetleri, uluslararası iş ve para piyasaları, sivil toplum kuruluşları ve yükselen turizm sektörü her gün milyonlarca insanın uluslararası boyutta yer değiştirmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kültürel farklılıklar daha fazla ortaya çıkmakta, bu farklılıklardan kaynaklanan iletişim sorunları daha çok yaşanmaktadır. Kültürlerarası iletişim, bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik çözümler üretmeyi hedefleyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası göç, farklı kültürlerin parçası olan bireylerin, grupların, örgütlerin ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel anlamda hızlı ve yoğun bir etkileşim içinde bulunmalarına neden olmaktadır. İnsanların birbirinden daha çok haberdar olduğu ve daha fazla etkileşim içinde bulunduğu bir dünya düzenine denk düşen küreselleşme olgusu kültürlerin bir yandan benzeşmesine, diğer yandan toplumsal refleksler ile özgün değerlerin korunması, aktarılması ve öne çıkarılması anlamında ayrışmasına yol açmaktadır. Küresel dünyanın en önemli aktörlerinden biri durumuna gelen çok uluslu şirketler, turizm etkinlikleri, çevresel ve toplumsal aktivistleri içeren sanal topluluklar farklı kültürleri aynı ortamda bir araya getiren, birlikte hareket etmeye zorlayan alanların başında gelmektedir. Farklı kültürlerde yetişmiş bireyler bir araya geldiklerinde, genellikle ilk refleks olarak kendi alışkanlıklarının doğru ve uygun olduğu düşüncesiyle hareket etme eğilimi gösterdikleri için; alışılmadık dışında yaklaşım ve tarzlar yanlış, eksik, gayri ahlâki veya ilkel olarak algılanabilmektedir (Ügeöz, 2003: 36). Dolayısıyla uluslararası göç hareketlerinin oluşturduğu çok kültürlü ortamlarda kişiler arası iletişimin sağlıklı yürütülebilmesi, kültürel uyumun sağlanması, etkili ve verimli bir işbirliğinin yaratılması ve çatışmaların önlenmesi bir gereklilik olmaktadır.

Kültürlerarası iletişim disiplininin altyapısını Ruth Benedict’in 2. Dünya Savaşı sırasında ABD Savaş Enformasyon Dairesi için, Japonları anlamak ve Amerikan fikirlerinin onların anlayacağı biçimde aktarılmasını sağlamak amacıyla yürüttüğü antropolojik çalışmalar oluşturmaktadır. Kavram olarak kültürlerarası iletişim ise ilk kez Edward T. Hall tarafından 1959 tarihli *The Silent Language* (Sessiz Dil) adlı eserinde kullanılmıştır. Hall gerçekleştirdiği karşılaştırmalı kültür çalışmaları ile iletişimdeki pratik etkileşimi ortaya çıkarmaya çalışarak kültür çalışmalarını iletişim alanına genişletmiş ve niteliksel araştırma yöntemlerinin iletişim alanında da kullanılmasını sağlamıştır (Kartarı, 2001: 30-31). Aslında Hall kültür ve iletişimi birbirinden ayrılmaz iki olgu olarak görmek ve bağlantılı tanımlamaktadır. O’na göre “kültür

iletişimdir” ve farklı kültürlerde iletişim süreçlerini anlamak, uçsuz bucaksız bir insan davranışı alanını tanımayı ve anlamayı sağlar (Hall, 1990: 3). Hall, bu davranışlar alanını *sessiz dil* olarak nitelendirmektedir. Sessiz dil, ancak o kültür içinde yaşanılarak öğrenilebilen pratikleri içermektedir. Farklı bir kültür içinde var olabilmek, bu pratikleri anlamak ve içselleştirmekten geçmektedir. Bu durum uluslararası göç alanında yoğun olarak yaşanmaktadır. Uluslararası göçler yoluyla karşılaşan ve birlikte yaşama durumunda kalan insanlar pek çok açıdan farklı kültürel unsurlar taşımaktadır. Dil ve inanç sistemleri kuşkusuz bu farklılıkların başında gelmektedir. Kültürün bu iki unsuru insan davranışlarını yönlendiren başlıca pratikleri içermektedir. İşte bu pratikler kültürel uyumun sağlanması ve kültürlerarası iletişim engellerinin aşılması için anahtar görevi görmektedir.

İnsanlar, içinde buldukları çevreyle uyum içinde olmadıklarında, amaçlarına ulaşmakta zorluk çekerler (Sargut, 2001: 91). Bu bakımdan uluslararası göç olayları bireylerin önemli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu zorlukların başında ise ‘kültür şoku’ olgusu gelmektedir. Kültür şoku, genel olarak bir kültürden başka bir kültüre giden bireylerin, yeni kültüre uyum sağlamakta karşılaştıkları güçlükler, sıkıntı ve bunalımlar, gösterdikleri tepkilerdir (Güvenç, 2010: 121). Yeni bir ülkeye gelişte ilk dönemde yaşanan duygusal boşluk, yabancılaşma olarak ifade edilebilir. Kültür şoku bireysel özelliklere bağlı olarak farklı düzeylerde gelişebilen bir süreçtir. Kişinin farklılıklarla baş etmeyi öğrenmesi ile zaman içinde ortadan kalkabilmekte ve uyum, aşamalı olarak artabilmektedir. Bunun tersi bir durum olarak, bireyler kültürel farklılıklarla etkileşimde başarısızlık yaşadığında, kültür şoku artarak devam etmekte ve göç yaşantısını derinden etkilemektedir.

Kültür şoku kavramı ilk kez Kalvero Oberg tarafından 1960 yılında, yeni bir kültür içinde ne yapılacağına bilinmemesinden kaynaklanan sıkıntı ve kaygılı hali tanımlamak için kullanılmıştır (Pederson, 1995: 1). Bu bakımdan kavrama ilk zamanlarda daha çok tıbbi bakış açısıyla yaklaşmış, kültür şoku bir sağlık sorunu olarak ortaya konulmuştur. Ancak ilerleyen zaman içinde kültür şoku olgusuna daha çok eğitimsel bakış açısıyla yaklaşılmaya ve kavram, gelişimsel bir süreç olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Kültür şoku üzerine çeşitli kuramlar geliştirilmiş olup, şu başlıklar altında toplanmaktadır (Pederson, 1995: 2-9):

Hastalık Modeli:

Kültür şokuna ilişkin ilk değerlendirmeler, bu olgunun geçici bir hastalık olduğu ve tedavi edilebileceği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Bu modelde kültür şoku, bireyin geride bıraktığı ülkesindeki ilişkileri kaybetmenin acısını duyumsaması, göç ettiği ülkede yüksek beklentilerini karşılayamaması, değer yargılarının uyuşmamasından dolayı çatışma yaşaması ve sosyal destek bulamaması gibi olgularla açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak bu yargılar araştırmalarla desteklenmediği için eleştiriye uğramıştır.

Basamak Kuramları:

Kültür şoku, çeşitli yazarlar tarafından basamaklı bir süreç olarak tanımlanmıştır. Lysgaard’ın U-eğrisi, Oberg’in yedi basamaklı alışma süreci, Gullahorn’un W-eğrisi, Peter Adler’in beş basamaklı gelişimsel süreci bu kuramlar arasında yer almaktadır. Basamak kuramları, kültür şokunu inişli çıkışlı bir süreç olarak değerlendirmektedir.

Gelişme Modeli:

Bu model, farklı bir kültürün içinde yaşanan stresin her zaman olumsuz olmayacağı, bireyin uzun dönemli kültürlenmesi üzerinde olumlu ve yaratıcı bir gücü olabileceği düşüncesine dayanmaktadır. Kültür şoku, kişisel gelişimi daha yüksek bir farkındalık düzeyine doğru yönlendiren bir kültürlerarası öğrenme süreci olarak görülmektedir.

Kültür şokunun en kısa sürede atlatılması ve böyle bir zorluğun yaşanmaması için bireylerin içinde yaşadıkları kültürel çevreye uyum göstermeleri beklenir. Bu nedenle, uluslararası göç her ne sebeple gerçekleştirilmiş olursa olsun, göç edilen ülkenin yaşam biçimine mümkün olduğunca uyum sağlama kaçınılmaz olmaktadır. Ancak uyum sağlama,

kendi kültürünü göz ardı etmek olarak algılanmamalıdır. Kültürlerarası iletişim açısından önemli bir yere sahip olan kültürel uyum meselesi genellikle yanlış anlaşılabilir. Kültürlerarası iletişim çerçevesinde kültürel uyum kesinlikle asimilasyon olarak yorumlanmamalıdır. Asimilasyon, “ev sahibi kültürün hakim dünya görüşünü yerleştirme amacı güden yeniden sosyalleştirme süreci” iken; uyum, “bireyin dünya görüşünün ev sahibi kültürün davranış biçimleri ve değerlerini içerecek şekilde genişlemesi süreci” olarak tanımlanmaktadır (Bennett, 1998: 16). Asimilasyon tümüyle yeni bir birey ortaya çıkarırken, uyum ile çok kültürlü bir birey haline gelmektedir. Bu bağlamda kültürel uyum, bireyin öz kültürünü kaybetme bedeli ödemediği yeni bakış açıları ve değerler kazanmasını sağlayan bir süreç olarak görülmektedir.

Uluslararası ölçekte göç eden ve yerleştikleri ülkede azınlık durumunda olan bireylerin baskın olan yerel kültüre, kendi kültürlerine, her ikisine birden ağırlık vermeleri ya da hiçbirine ağırlık vermemeleri söz konusu olmaktadır. Bu seçenekler açısından değerlendirildiğinde, kültürel uyum, göçmen durumundaki bireylerin baskın kültürel normlara sosyokültürel anlamda uyum ve edinim kazanmaları olarak tanımlanmaktadır (Gül ve Kolb, 2009: 139). Farklı bir kültürün normlarını edinmek, maddi ve manevi unsurlarına uyum sağlamak elbette ki birden bire meydana gelmemektedir. Kültürel uyum, gelişimsel bir süreç olarak görülmektedir. Kültürel uyumu ‘var’ ya da ‘yok’ biçiminde kesin çizgilerle ayırmak çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu sürecin bir takım gelişimsel basamakları bulunmaktadır. Bennett, kültürel uyumun gelişim basamaklarını Tablo 1’deki modele göre açıklamaktadır. Ana hedefi, farklı kültürlerden insanların karşılaşmalarını ve birlikte yaşamalarını kolaylaştırmak olan kültürlerarası iletişim açısından bu basamakların dikkate alınması etkin bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Tablo 1: Kültürlerarası Duyarlılık Gelişim Modeli

Etnomerkezci basamaklar → Etnogöreceli basamaklar

Reddetme	Savunma	Azaltma	Kabul etme	Uyum sağlama	Bütünleşme
----------	---------	---------	------------	--------------	------------

Kaynak: Milton J. Bennett, “Intercultural Communication: A Current Perspective”, *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*, Ed. Milton J. Bennett, Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1998, s.26.

Kültürlerarası iletişim bağlamında, bireyin, kendi kültürünü dünyanın merkezine koyması, her şeyi değerlendirirken bu kültürü ölçüt alması ve diğer kültürleri kendi kültüründen değersiz sayması, olarak tanımlayabileceğimiz etnomerkezçilik (Kartarı, 2001: 185), kültürel uyumun önünde bir engel oluşturmaktadır. Kültürel uyumun gelişimi için bireyin etnomerkezci basamaklardan, bunun tersini ifade eden etnogöreceli basamaklara doğru ilerlemesi beklenir. Bu basamakların ne ifade ettiğini kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür (Bennett, 1998: 26-30):

Reddetme: Bu basamaktaki bireyler kültürel farklılıkları yorumlayamazlar ve bu farklılıkları ‘yabancı’ gibi tek ve geniş bir kategori içinde düşünebilirler. Bu kişiler farklı bir kültür için daha önceden edindikleri bir veya iki özelliği temel bilgi olarak alarak stereotipler oluştururlar. Stereotipler bir kültür için oluşturulan sınırlı ve basitleştirilmiş düşüncelerdir (Kartarı, 2001: 190). Örneğin bir Amerikalı, tüm Afrikalıların ormanda vahşi hayvanlarla yaşadığını düşünebilir; ya da bir Asyalı, tüm kuzey Amerikalıların kovboy olarak çiftliklerde yaşadığı düşüncesine sahip olabilir.

Savunma: Bu basamaktaki bireyler kültürel farklılıkları daha fazla yorumlama yeteneğine sahiptirler ancak bu yorumları olumsuz değerlendirmeler içerir. Bu kişiler farklı kültürleri kendi kültürlerinin karşısından tehdit olarak görerek, diğer kültürü olumsuz stereotipler ile kötüleme, ve kendi kültürünü olumlu stereotipler ile yüceltme yolunu seçerler. Savunma, ‘biz’ ve ‘öteki’ kutuplaşması ile karakterize olur.

Azaltma: Bu basamak, bireylerin kendilerini yakın hissettikleri maddi veya manevi değerler kapsamında kültürel farklılıkları erittikleri düzeydir. Bu kişiler bir takım yüzeysel farklılıkları kabul ederler, diğer taraftan daha derinde tüm insanların kendi baskın felsefelerine göre aynı olduğunu düşünerek farklılıkları eritmeye çalışırlar. Örneğin bir kuzey Amerikalı tüm insanların bireysel özgürlüğü ve rekabet ortamını arzuladığına inanabilir. Dindar bir kişi herkesin nihayetinde Tanrı'nın çocuğu olduğu inancından yola çıkarak kültürel farklılıkları göz ardı etme yolunu seçebilir. Azaltma basamağındaki bireyler, reddetme basamağındaki kişilerden daha bilgili kabul edilebilir ya da savunma basamağındakilere göre daha hoş karşılanabilirler ancak kültürel uyum anlamında hala etnomerkezcilerdir.

Kabul etme: Bu basamaktaki bireyler farklı bir kültürü tanımaktan ve keşfetmekten zevk duyarlar. Belirsizlik karşısında daha esnekler ve tek bir doğrunun olmadığını bilirler. Kabul etme, farklı bir kültürün bakış açısını benimseme anlamına gelmemekte; daha çok farklı kültürlerin düşünüş ve davranış biçimlerinin varlığını kabullenme anlamında gelmektedir. Bu düzey, kültürel görecelik anlayışının ilk basamağıdır.

Uyum sağlama: Bu basamaktaki bireyler farklı kültürler ile empati kurabilir ve onların bakış açısını alabilirler. Bu kişiler, alternatif kültürel çevirimleri kullanma yeteneklerine bağlı olarak davranışlarını başka kültürler için yeniden düzenleyebilirler. Bu, onların davranış repertuarlarında artış anlamına gelmektedir. Uyumun ileri aşamaları, 'çift kültürlülük' ve 'çok kültürlülük' olarak görülmektedir. Özellikle iki farklı kültürün evliliğinden doğan çocuklar ve uzun dönemli expatlar çift kültürlülük yaşamaktadır. Ancak çift kültürlülüğün kendi içinde barındırdığı bir çıkmaz da; bu kişilerin her zaman sahip oldukları iki kültürün dışındaki başka bir kültüre karşı duyarlı olacakları ve uyum sağlayacakları anlamına gelmediğidir. Bu bakımdan çok kültürlülük daha ileri bir aşamayı temsil etmektedir.

Bütünleşme: Bu basamak bireylerin kendilerini kültürlerarası ya da çok kültürlü olarak tanımlayabildikleri evredir. Bu basamağa geçiş sürecinde bazen kişiler hiçbir kültüre ait olmama hissi taşıyabilirler ve kendilerini hiçbir kültürle tanımlayamama durumu yaşayabilirler. Ancak bu evreye geçtikten sonra artık bireyler sadece farklı kültürleri değil toplumdaki farklı kesimleri de aynı bakış açısıyla değerlendirme yeteneğine sahip olurlar. Bütünleşme basamağı insanları sahip oldukları özellikleri ile kabul etme ve bu doğrultuda, iletişim kurabilme, uyum sağlama, düşünüş ve davranış repertuarını zenginleştirme yeterliğine ulaşma noktasıdır.

Kültürel duyarlılığın bireysel ya da toplumsal düzeyde geliştirilebilmesi kültür şokunun üstesinden gelinmesinde ve kültürel uyum sorunlarının aşılmasında stratejik bir öneme sahiptir. Nitekim uluslararası göç hareketlerinin toplumlar açısından yarattığı önemli sorunlardan biri kültürel uyum olmaktadır. Bir yandan göç alan ülke göçmenlerden kültürel uyum sağlamasını beklemekte, bir yandan göçmenler uyum meselesi ile baş etmeye çalışmaktadır. Göçmen açısından bakıldığında iki önemli unsurun kültürel uyumun derecesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Birincisi, bireyi göçe yönelten temel neden, ikincisi ise bireyin kültürlerarası iletişim yeterliğidir. Bireyin göç etmesi, iklim ya da siyasal kaynaklı göçlerde olduğu gibi bir zorunluluktan kaynaklanıyorsa kültürel uyumun sıkıntılı bir süreç olarak yaşanması daha olası bulunmaktadır. Savaşlar, ırkçı ya da ideolojik cezalandırmalar gibi durumlarda zorunlu olarak göç eden bireylerin gönüllü olarak göç edenlerden daha zorlu bir uyum süreci geçirdikleri bilinmektedir (Çevik, 2010). Bireyin kültürel uyum basamaklarında geçirdiği gelişimsel süreçte, zorunluluk ve gönüllük olgusu belirleyici bir etken olabilmektedir. Eğitim kaynaklı göçlerde, beyin göçünde ya da emekli göçünde gönüllülük esası bulunduğu için bireyin, göç edeceği ülkenin kültürü ile ilgili önceden bilgi sahibi olması, kültürü tanımaya istekli olması gibi etkenler devreye girmekte ve kültürel uyum sürecini hızlandırabilmektedir.

Kültürel uyumun derecesinde etkili olan diğer unsur ise bireyin kültürlerarası iletişim yeterliğidir. Uluslararası göç hareketlerinde, kültürel uyumun etnomerkezcilik basamaklarından etnogöreceli basamaklarına doğru bir gelişimin söz konusu olabilmesi için bireylerin kültürlerarası iletişim yeterliklerine sahip olmaları ya da bu anlamda kendilerini geliştirmeleri

gerekmektedir. Kültürlerarası iletişim yeterliği, farklı kültürel çevrede yetişmiş insanlar ile etkin ve uygun iletişim kurabilmek anlamına gelmekte ve bilişsel kapasite, toplumsal rol üstlenebilme, kişiler arası iletişim becerisi, dil yeterliği gibi unsurları içermektedir (Kartarı, 2001: 202-207). Bireyin iletişim ve davranış tarzını, farklı bir kültürel ortamın normlarına uygun hale getirmesi ve kendini etkin bir biçimde ifade edebilmesi kültürlerarası iletişim yeterliğinin temel yapıtaşını oluşturmaktadır. Uygun davranış ve iletişim tarzının oluşturulması bilişsel yeterlik ve empati kurma becerisi ile ilgilidir.

Bireyin kendini etkin bir biçimde ifade edebilmesi için ise öncelikle dil yeterliğinin kazanılması gerekmektedir. Hall'e göre iletişim dünyası üç parçadan oluşmaktadır: kelimeler, maddi şeyler ve davranışlar (Hall, 1990: 3). Bir kültür hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmanın birincil koşulu kuşkusuz o kültürün dilini öğrenmektir. Dili öğrenmek aynı zamanda kültürün maddi-manevi unsurlarını ve davranış biçimlerini de öğrenmek anlamına gelmektedir. Ancak bir kültürü öğrenmek, her zaman o kültüre uyum sağlamak anlamına gelmez. Bu doğrultuda kültürlerarası iletişim yeterliğinin farklı unsurlarına gereksinim duyulmaktadır. Koester ve Oebele kültürlerarası iletişim yeterliği ile ilgili sekiz iletişim davranışı belirlemiştir.

Tablo 2: Kültürlerarası İletişim Davranış Biçimleri

Davranış Biçimi	Açıklama
Saygı Gösterme	Başkası için saygı ve olumlu bakış gösterme becerisi
Bilgiye Yönelme	Bireylerin kendilerini ve çevrelerindeki dünyayı ifade etmede kullandıkları terimler
Empati Kurma	Dünyayı başkalarının algıladığı şekilde algılamaya çalışmak
Görev Rol Tavırları	Grup içinde sorun çözerken fikir üretme davranışları
İlişkisel Rol Tavırları	Kişilerarası uyum ve arabuluculukla ilgili davranışlar
Etkileşim Yönetimi	Konuşmaları yönetme becerileri
Belirsizlik Toleransı	Yeni ve belirsiz durumlar karşısında fazla sıkıntı duymadan davranabilme becerisi
Etkileşim Duruşu	Karşıdakilere betimleyici, değerlendirme yapmadan ve yargılamadan davranabilme becerisi

Kaynak: Lustig, M., Koester, W. (1999), *Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures*, New York: Longman, s.22'den aktaran Ayda Uzunçarşılı Soydaş, *Kültürlerarası İletişim: Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim*, İstanbul: Parşömen Yayıncılık, 2010, s.144.

Kültürlerarası iletişim yeterliğine ilişkin davranış biçimleri, sadece göçmen tarafından değil yerel kişilerin de göçmene karşı benimsemesi beklenen ideal bir durumu göstermektedir. İnsanların karşılıklı olarak birbirlerinin kültürüne saygı duyduğu, birbirini anlamaya çalıştığı, kişilerarası iletişimi etkin ve uygun bir şekilde yönettiği ve belirsizlikler karşısında olumlu bir tavır aldığı toplumsal bir düzen oldukça ideal görülebilir. Tabii ki hiçbir toplumda böylesine steril bir yapının oluşabileceği düşünülmemektedir. Çünkü bireyi, öz kültüründen kaynaklanan bilişsel ve duygusal özelliklerinden soyutlamak çok mümkün değildir. Ancak göç eden bireyin, göç etmesinden kaynaklanan sorunları çözümlenmesinde kültürlerarası iletişim yeterliğini oluşturan unsurları geliştirmesi önemlidir. Bir taraftan karşılıklı olarak kültürlerarası duyarlılığın bir taraftan da bireysel düzeyde kültürlerarası iletişim yeterliğinin geliştirilmesi uluslararası göç kapsamında yaşanan kültür şoku ve kültürel uyum sorunlarının çözülmesinde ve kültürlerarası iletişim engellerinin aşılmasında anahtar görevi görmektedir.

Sonuç

Küreselleşme bir yandan ülkeler arasındaki sınırları eritmekte bir yandan ise yeni sınırlar oluşturmaktadır. Farklı kültürlerden gelen insanlar arasındaki mesafelerin azalması,

kültürlerin birbirlerini tanımalarına olanak sağlamakla birlikte bu kültürlerin birbirleriyle çatışma içine girmelerine de neden olmaktadır. Uluslararası göçün gerek göçmenler gerekse göç alan ülkeler açısından ortaya çıkardığı sorunları aşmak, sağlıklı ve başarılı bir kültürlerarası iletişim ortamı sağlamakla mümkün olabilecektir. Önyargılar, algısal farklılıklar, yanlış anlamalar, olumsuz stereotipler, kültürel şoklar ve entomerkezci yaklaşımlar farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamasını ve iletişim kurmasını engelleyen en önemli unsurlardır. Bu engellerin aşılması ve kültürlerarası iletişimin gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde geliştirilmesi sayesinde uluslararası göç olayları toplumların yaşamında olumlu etkilere sahip olacaktır. Kültürlerarası iletişime devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu işletmeler ve eğitim kurumları tarafından artan oranda önem verilmesi ve geliştirilmeye çalışılması, toplumların uluslararası göç hareketleri ile ortaya çıkan kültürel farklılıklar ile olumlu yönde beslenmelerine olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKKAYAN, T. (1979). *Göç ve Değişme*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No. 2573.
- BALKIRI, C., Karaman, Z.T., Kırkulak, B. (2008). "Yabancı Emekli Göçünün Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Antalya ve Çevresi Üzerine Ampirik Bir Çalışma", *Uluslararası Emekli Göçünün Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Antalya Örneği*, Der. Canan Balkır, Antalya, s. 8-38.
- BENNETT, M.J. (1998). "Intercultural Communication: A Current Perspective", *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*, Ed. Milton J. Bennett, Yarmouth, ME: Intercultural Press, 1-24, http://www.mairstudents.info/intercultural_communication.pdf, E.T.: 07.05.2010.
- ÇAĞLAYAN, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi* (17), <http://www.mu.edu.tr/sbe/sbedergi/dosya/S-Caglayan.pdf>, E.T.: 23.02.2011.
- ÇEVİK, A. (2010). "Göç ve Psikososyal Sonuçları", <http://www.abdulkadircevik.com/prof-dr-abdulkadir-cevik-calismalar/3.ct>, E.T.: 28.04.2010.
- DE TAPIA, S. (2003). "New Patters of Irregular Migration to Europe", *Council of Europe Publishing*, http://www.coe.int/t/dg3/migration/documentation/Migration%20management/53000_New_patterns_of_irregular_migration_in_Europe_en.pdf, E.T.: 22.02.2011.
- DUVERGER, M. (ty). *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: Varlık Yayınları
- GENÇLER, A. (2004). "Avrupa Birliği'nin Göç Politikası", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S: 49, 173-197, <http://iudergi.com/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/461/416>, E.T.: 22.02.2011.
- GIDDENS, A. (2010). "Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi", *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, Ed. Anthony Giddens, Ankara: Say Yayınları, 522-527.
- GÜVENÇ, B. (2010). *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Boyut Yayınları.
- GÜL, V., KOLB, S. (2009). "Almanya'da Yaşayan Genç Türk Hastalarda Kültürel Uyum, İki Kültürlülük ve Psikiyatrik Bozukluklar", *Türk Psikiyatri Dergisi*, S: 20(2), 138-143, <http://www.turkpsikiyatri.com/PDF/C20S2/138-143.pdf>, E.T.: 22.04.2011.
- HALL, E.T., HALL, M.R. (1990). *Understanding Cultural Differences*, USA: Intercultural Press, Inc.
- İÇDUYGU, A. (2009). "International Migration and Human Development in Turkey", *UNDP Human Developments Research Paper 2009/52*, http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/papers/HDRP_2009_52.pdf, E.T.: 07.02.2011.
- KARTARI, A. (2001). *Farklılıklarla Yaşamak: Kültürlerarası İletişim*, Ankara: Ürün Yayınları.
- KINIK, K. (2010). "Göç, Sürgün ve İltica", <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1538>, E.T.: 13.05.2011.
- KORFALI, D.K., ÜSTÜBİCİ, A., DE CLERCK, H. (2010). "Turkey Country and Research Areas Report", *EUMAGINE Project Paper*, http://www.eumagine.org/pages/eumagine_output_list.aspx?type=true, E.T.: 17.02.2011.
- MCCANN, P., POOT, J., SANDERSON, L. (2010). "Migration, Relationship Capital and International Travel: Theory and Evidence", *Journal of Economic Geography* 10, 361-387.
- MUTLUER, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması-Denizli/Tavas-*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- ÖNGÖR, Ş. (1980). *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, <http://tdkterim.gov.tr/>, E.T.: 16.02.2011.
- ÖYMEN, A. (2011). "Birkaç binden 2,5 milyona", *Radikal* 20.02.2011.
- PEDERSON, P. (1995). *The Five Stages of Culture Shock: Critical Incidents Around the World*, Greenwood Publishing.
- SÜDAŞ, İ., MUTLUER, M. (2008). "Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'nin Turizm Merkezlerine Yönelik Avrupalı Göçleri", *Ege Coğrafya Dergisi*, 17/1-2, 51-59, http://goc.bilgi.edu.tr/documents/Sudas_Mutluer_2008.pdf, E.T.: 07.02.2011.
- SARGUT, S. (2001). *Kültürlerarası Farklılaşma ve Yönetim*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ŞAHİN, C. (2001). "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisi İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21 (2), 57-67, <http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2001/2/2001-2-57-67-5cengizcahin.pdf>, E.T.: 12.02.2011.
- UZUNÇARŞILI SOYDAŞ, A. (2010). *Kültürlerarası İletişim: Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim*, İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- ÜGEÖZ, P. (2003). *Kültürlerarası İletişim*, İstanbul: Üstün Eserler Neşriyatı.